

СУНЧАНИ САТОВИ У ВОЈВОДИНИ

ПЕТАР В. ВУЦА

Висока техничка школа у Зрењанину

Резиме. Описани су сунчани сатови у Сомбору, Панчеву, Зрењанину, Меленцима, Куману, Торди, Башаиду, Кикинди, Мокрину и Сремској Митровици.

Сунчани часовник

*Налете прамен облака на сунце,
И нест сенке, казаљке, на плочи.
Да л је то време стало? Бар за нас,
За поклонике светлости, бистрине?*

*Стога чекај: Звезда чим опет просија,
И сенка стреле, такнуте у жижу,
Падне на бројку и на танки зарез,
Прени се, неће прнути ни часак,
-а, све се пјано у светлости топи!*

Вељко Петровић

Читајући поезију Вељка Петровића наишао сам на лепе стихове посвећене сунчаном сату, вероватно инспирисане сунчаним сатом који је он гледао у свом родном *Сомбору*.

Сат се налази на фасади римокатоличког жупног двора, а постављен је на видном пољу и тешко га је не приметити. Заслуга за овакав лепи сат припада некадашњем професору и управитељу Сомборске учитељске школе Јовану Чокору, који је рођен 1810. године у Баји, а умро 1871. године у Сремском Карловцима. Чокор се бавио астрономијом.

Ко се добро загледа у овај сат видеће да је између шипке и бројчаника насликан анђео и петао који кукуриче и најављује зору. Испод бројчаника је крупним словима духовито написано „*Један ти је од ових последњи*”

Овај натпис изазива немир код посматрача. Прећутно опомиње на пролазност, неминовност смрти, коначност људског живота.

Слика 1: Сунчани сат у Сомбору.

Сунчани сат мери време према положају сунца. Најчешћи облик сата, какав је „обичан” старомодни баштенски сунчани сат, баца сенку на равну површину зграде на којој су обележени сати. Положај сунца се мења, па мења се и време које сенка показује. Сунчани сатови могу да се поставе на свакој површини на коју фиксирају објекат баца сенку.

Сунчани сатови показују дневно соларно време. Сунчани сатови су познати још од старог Египта, а развиле су их и друге културе, Кинези, антички Грци и Римљани. Врста сунчаног сата с показивачем (гномон) описана је у Старом завету. Најстарији писани текст о сунчаним часовницима датира из 732. године п.н.е.

Сматра се да је математичар и астроном Теодосије из Битиније (од 160 - 100. пне.) изумео универзални сунчани сат који је могао да се користи било где на свету. Француски астроном Оронс Фине конструисао је сунчани сат од слоноваче 1524. Италијански астроном Ђовани Падовани објавио је расправу о сунчаним сатовима 1570. у коју је уврстио и упутства за производњу и постављање зидних (вертикалних) и хоризонталних сунчаних сатова.

СУНЧАНИ САТ У ПАНЧЕВУ

У нестабилној Отоманској империји војска је досељеницима, који су хтели да буду граничари, подизала куће. Војне и цивилне зграде пројектовали су инжењерски официри, а изградњом је управљао мајор Флајшман. Заслуге за планску урбанизацију Панчева приписују се бригадном генералу Миховилу Михаљевићу, који је градом управљао од 1816. до 1831. године.

У његовој кући која је направљена 1750. године било је седиште Банатске војне границе, чији је командант био Миховил Михаљевић. Кућа се налазила у Улици Марије Терезије.

Слика 2: Кућа Михаљевића са сунчаним сатом.

Накнадно је зграда добила на јужној фасади сунчани сат. Не постоји тачан податак о години градње сунчаног сата, али се води да је направљен око 1750. год.

Званичних података о томе ко је направио сунчан сат нема. Има само две претпоставке:

Прва да је сунчани сат направила група занатлија, и друга:

Да је уметник који је направио портрет Михаљевића на зиду, направио и сунчани сат.

После бригадира Михаљевића кућу је добила породица Ђурчин, у којој и сада живи. Кућа бр. 3 била је грађена од 1793. године. Припада Душану Ђурчину. Основана у облику положеног слова П. Сви у Панчеву је знају као „Михаљевићева кућа” (1815-1831.). Једносратни угаони објекат затварају улице Николе Тесле бр. 3 и Петра Драпшина. Фасада има седам прозора на јужној страни и сунчани сат, док је на источној страни средњи део наглашен рустиком и балконом са оградом од кованог гвожђа. Прозори су са шембранама. Средњи део образује испад са рустиком на угловима. У приземљу су локали, од којих су неки изгубили првобитни изглед. У ходнику су полукружни сводови. Кровна конструкција на распињаче покривена је бибер црепом. Кровни прозори су у виду полукружних баца.

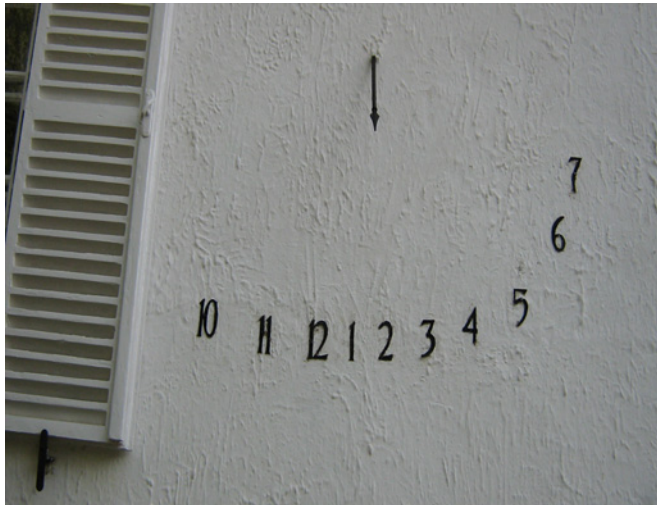
Слика 3: Сунчани сат у Панчеву.

Садашњи власник је Душан М. Ђурчин, адвокат. У склопу куће држи апотеку која носи назив „КОД СУНЧАНОГ САТА”

Душан М. Ђурчин каже да он није власник целе куће већ само једног стана на спрату, да је остало државна имовина.

ЗРЕЊАНИН

На приватној кући у Улици Ђорђа Стратимировића бр. 58 у Зрењанину налази се сунчани сат. Садашњи власници не знају ко је и када направио тај сат.

Слика 4: Сунчани сат у улици Ђорђа Стратимировића бр. 58 у Зрењанину.

Слика 5: Сунчани сат на згради основне школе "Соња Маринковић" у Зрењанину.

Сат се налази и на згради основне школе "Соња Маринковић" улица Топличка бр. 7. Урађен је 2006. године. Аутор је др Милутин Тадић професор на Географском факултету у Београду.

Такође, сат се налази на згради економске школе. Испод сата пише *бројим само сунчане сате*. Аутор сата је мр Крсте Наумовски професор, а мурал је радио мр Милутин Мићић. Сат је урађен 1995. године.

Слика 6: Сунчани сат на згради економске школе у Зрењанину.

МЕЛЕНЦИ

У *Меленцима* се сунчани сат налази на кући у улици Српских Владара 104, која је подигнута 1923. године. Власник је Бошко Михаилов. Не зна се ко је и када радио сат. Предпостављам да је направљен када је зграда завршена.

Слика 7: Сунчани сат у Меленцима.

КУМАНЕ

На забату куће Анђе Трифуњагић ћерке некадашњег власника Лазе Трифуњагића, сеоског берберина угледне личности села Кумане, налази се сунчани сат. Кућа је прављена 1912. године, а сат вероватно постављен 20-година XX-века. Ове податке добио сам од др Душка Летића, професора на

техничком факултету „М. Пупин” у Зрењанину. Данас је то улица Иве Лоле Рибара бр. 20. На сату, који је украшен може се читати цео сат и пола сата.

Слика 8: Сунчани сат у Куману.

ТОРДА

Такач Иштван, сликар аматер направио је 1994. године сунчани сат на згради фарме „Агрожив-Јуко” која се налази на излазу из Торде. Сат показује тачно време, иако га је радио сликар аматер и астроном аматер.

Слика 9: Сунчани сат у Торди.

БАШАИД

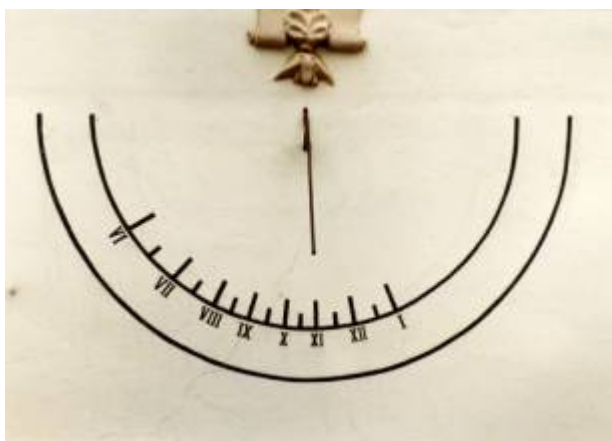
Храм на коме се налази сунчани сат је подигнут 1831-1833. године и посвећен светом оцу Николају. Иконостас певнице и зидно сликарство радио је сликар Павле Симић од 1863-1866. године.

Слика 10: Сунчани сат у Башаиду.

КИКИНДА

Храм је подигнут 1769-1773. године и посвећен је светом оцу Николају. На источној страни се налази сат . Показује време на цео и пола сата. Аутор је непознат.

Слика 11: Сунчани сат у Кикинди на цркви Св. Николаја.

Други сат се налази на згради Пивнице. Урадили су га проф. др Милутин Тадић и проф. др Петар В. Вуца. Професор Тадић ради на Географском факултет у Београду, а професор Вуца на Високој техничкој школи струковних студија у Зрењанину.

Слика 12: Сунчани сат на згради Пивнице у Кикинди.

МОКРИН

Храм је подигнут 1762. и посвећен св.архангелима Михаилу и Гаврилу. На цркви, на источној страни, налази се сунчани сат. Аутор није познат.

Слика 13: Сунчани сат у Мокрину.

Можда су ови сатови инспирисали господина Стојчића, када је пролазио поред њих шетајући корзом и путујући за Београд на студије:

Враћам сунчани сат

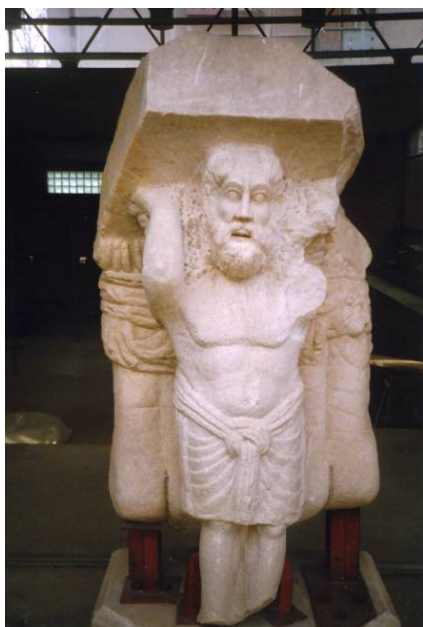
*„Да вратиш све по списку:
Покрадене звезде из Кумове сламе,
Јер, како ћу опевати небо
Са недостатком звезда.
Дођи на исто место и у исто време,
Сав загонетнут у ширину и у висину,
На примопредају оног што није твоје.”*

Ђоко Стојчић
"Велики прасак"

(Дечије новине – Горњи Милановац)

СРЕМСКА МИТРОВИЦА

„У пролеће 1981. године откривен је у Сремској Митровици у близини старог православног гробља фрагментовани римски сунчани сат, израђен као сложена вајарска композиција са три људске фигуре у природној величини. Сунчани сат постављен је на правоугаоној плочи, у лоптасто издубљеној основи. Остала је неоштећена само једна трећина сатног механизма, који носи уобичајено име скафе. По означеној датумској линији види се да је рађен прецизно за географску ширину Сирмијума. Веома сложена астрономско-математичка анализа показала је да је сат морао бити веома

Слика 14: Антички сунчани сат у Сремској Митровици.

тачан и да је на његовоу урезану датумску линију сваког 21. марта падала сенка и показивала да је прошла година дана. Радијалне линије испод тога служиле су за обележавање дневних сунчаних сати.” Сунчани сат се свакако налазио на неком богатом маузолеју на западном римском гробљу у Сирмијуму”. То је уједно и најстарији сунчани сат у нашој земљи и има огроман уметнички и научни значај.” (Милошевић, 1985)

Највише сунчаних сатова је у Војводини. Зашто? Мислим зато што су Војвођани, људи вредни, тихи и воле сатове који раде, тихо и нечујно, а увек су ту.

Сунчани часовник

*Док их гледам,
Сунчаног часовника казаљке миле;
а склопим ли на миг очи,
велика широко крочи,
а мала је, канда, онде где је била.*

*Колико ли ће се још обрнути пута
Велика, и с муком је достизати мала
Док у друге не кренем луке?
Да ли ће обе раширити
Или увис дићи руке
Да ме понесу до нових обала?*

Десанка Максимовић
"Сабране песме -
Немам више времена"
Драганић 1997

Литература

- ***: 1982, *Каталог изложбе – "Културно историјски споменици Панчевац-градитељско наслеђе"* Народни музеј у Панчеву.
Бура, Никола: 2002, *Историја мерења времена* Теовид, Београд.
Милошевић, др Петар: 1985, "Сунчани сат из Сирмијума", *Старинар*, XXXVI, Археолошки институт у Београду, Београд.
Протојереј-Ставрофор, Поповић, Милош, А.: 2001, *Верско-Црквени живот Срба у Банату*, јануар 2001. год.
Тадић, Милутин: 2002, *Сунчани часовници*. Завод за издавање учебника Београд.

SUNDIALS IN VOJVODINA

Sundials in Sombor, Pančevo, Zrenjanin, Melenci, Kumane, Torda, Bašaid, Kikinda, Mokrin and Sremska Mitrovica are described.